PAR LATVIJAS LAUKU KAPSĒTU DIBINĀŠANAS AKMEŅIEM

ABOUT THE FOUNDATION STONES OF LATVIAN RURAL CEMETERIES

Dr. hist., Dr. habil. art. **Juris Urtāns**
Latvijas Kultūras akadēmija

Abstract

Cemetery foundation stones are neither particularly widespread nor extensively studied in Latvia. Currently, seven such stones are known with an engraved text in Latvian and/or the year and dating from 1814–1933. These stones are placed in the central, most visible, usually highest place of the cemetery and an inscription, as well as the year are engraved on them, definitely confirming the importance of the stone in connection with the founding of the cemetery. It seems that the tradition of cemetery foundation stones has its roots in the Middle Ages, when rural cemeteries often had separate large stone crosses or stones with carved crosses and other signs. It is assumed that the signs carved on cemetery foundation stones could have had a symbolism that was understandable at the time, but later forgotten. The desire to install such stones could have been rooted in so-called folk Christian beliefs. For example, in Vietalva, the first person buried in the new cemetery had to be a virgin, preferably named Ieva. The foundation stone of the Mākoņkalns Vecstašuļi cemetery, emphasizing the age of the deceased, contains a text that the first person buried here died at the age of 17, and in the Trākši cemetery, according to legend, the first person buried was a virgin. The engraved texts are heterogeneous and erroneous from a linguistic point of view. In the future, other cemetery foundation stones will certainly be identified in Latvia, marking a currently little-known aspect of Latvian cultural history.

Keywords: *foundation stones, rural cemeteries, folk Christianity, erroneous texts.*

Krustpunkti: kultūras un mākslas pētījumi
Nr. 4 (2026). https://doi.org/10.55877/kkmp.2026.1.559
© Latvijas Kultūras akadēmija, Juris Urtāns
Visas tiesības aizsargātas.
ISSN 2500-9923

Pēdējos gados publicēti vairāki raksti par iepriekš maz apskatītiem kultūrvēsturisko akmeņu veidiem: akmeņiem ar rūnu rakstu atdarinājumiem [Urtāns 2015], personu akmeņiem [Urtāns 2016], apakšējiem graudberžiem un citiem profānajiem dobumakmeņiem [Urtāns 2017c] un lielajiem laukakmeņiem muižu parkos [Urtāns 2022]. Šajā pašā grupā būtu ieskaitāmi arī kapsētu dibināšanas akmeņi.

Par Latvijas kultūrvēsturiskajiem akmeņiem, pieminot arī kapsētu dibināšanas akmeņus, publicētas divas populārzinātniskas ievirzes grāmatas [Urtāns 1990; Kušķis, Korsaks 2004]. Vāciski runājošās zemēs par dažāda veida krustakmeņiem un akmeņiem ar dažādiem iekalumiem ir ļoti plaša literatūra (sk., piemēram: Köber 1960; Müller, Quitzch 1977; Quitzch 1979; Quitzch 1980; Saal 1989; Schwegler 1992 un daudzus citus), tomēr kapsētu dibināšanas akmeņi atsevišķi netiek nodalīti.

Raksts iecerēts šī kultūrvēsturiskā veida akmeņu problemātikas iezīmēšanai, jo pagaidām to apzināšana Latvijā nav pat īsti sākta un ziņas nav apkopotas.

Kapsētas ir jebkurai cilvēku sabiedrībai klātesoša realitāte. Ar kapsētām saistās ļoti liels skaits noteiktu priekšstatu, tradīciju, ticējumu, iekārtojuma likumsakarību un daudz kas cits. Pēdējo trīs gadsimtu – 18.–20. gadsimta – Latvijas kapsētām raksturīgi, ka lielākā daļa no tām ir saistītas ar kristietību (ārpus paliek tā sauktās bezdievju jeb neticīgo kapsētas, Mozus ticīgo kapsētas, islamticīgo kapsētas, bet tādu, varbūt izņemot Mozus ticīgo kapsētas, nav daudz). Lielākais kapsētu attīstības pagriezienpunkts bija 1771./1772. gads. Sanitāru apsvērumu dēļ ar 1771. gada 24. decembra Krievijas impērijas Senāta ukazu tika aizsākta visaptveroša impērijas kapsētu reforma. Turpmāk visā impērijā mirušos ar ļoti retiem izņēmumiem aizliedza apbedīt baznīcās un ap tām. 1772. gada 19. decembrī tika izdots Senāta ukazs *Par kapsētu dibināšanu Viborgas un Baltijas guberņās*, kas 1773. gada 23. februārī sasniedza Rīgu. Ukazā teikts, ka jaunās kapsētas ierādāmas klajā vietā ārpus pilsētas, vismaz 640 metru attālumā aiz tālākajām pilsētas būvēm, un nožogojamas ar žogu. Ar ģenerālgubernatora Georga (Džordža) fon Brauna (*Georg von Browne*) rīkojumu līdz maija beigām visas līdzšinējās kapličas baznīcās aizmūrējamas, vienalga, vai tās atrastos zem zemes vai virs grīdas, un radušies izdevumi jāsedz kapličas īpašniekam [Millers 2023]. Nedaudz citāda situācija bija kādreizējā Kurzemes un Zemgales hercogistes teritorijā, ko Krievijas impērija kopā ar Piltenes apgabalu anektēja 1795. gadā, un Latgalē, kas Krievijai tika pievienota 1772. gadā, tomēr arī šajās teritorijās Senāta ukazs tika ievērots.

Kopumā par jaunu kapsētu dibināšanu pēc šiem rīkojumiem ir daudz liecību – gan rakstītie avoti, gan folklora, gan lauka apsekošanas ziņas –, bet tās nav apkopotas.

No kristietības viedokļa baznīca ir Dieva nams, kapsēta – Dieva tīrums. Baznīcas tika iesvētītas, bet par kapsētām tādas noteiktības nav, tomēr savi kanoniskie noteikumi bija arī jaunu kapsētu iesvētīšanai [sal.: LELB 1928], ko ir veikušas visas Latvijā esošās galvenās konfesijas.

Iesvētītas arī kapličas, piemiņas zīmes, zvani un zvanu torņi, arī jaunuzbūvētas mājas, pieminekļi un piemiņas plāksnes, karogi, kausi u. c. Šajā virknē iekļaujas arī kapsētu iesvētīšanas akmeņi, kas uzstādīti kapsētu iesvētīšanas vai dibināšanas piemiņai. Akmeņu vai citu zīmju uzstādīšana lielākoties ir vietējo ļaužu vai lokālā mācītāja vēlēšanās šādu piemiņas akmeni vai zīmi uzstādīt; tā nebija prasība. Kapsētu iesvētīšanas piemiņas zīmju uzstādīšanas tradīcija ir saistīta ar daudziem tā sauktajiem tautas kristietības uzskatiem un pieņēmumiem, kas var atšķirties un arī atšķiras no kanoniskajiem uzskatiem, turklāt šīs kapsētu dibināšanas zīmes tika uzstādītas jau pēc kapsētas oficiālās dibināšanas jeb iesvētīšanas.

Kapsētu iesvētīšanas zīmes ir bijuši arī koka krusti un citas zīmes, bet akmens ar iekalumiem saglabājas ilgāk, ir paliekošāks un vairāk piesaista uzmanību. Piemēram, Ungurmuižas Trākšu kapsētā līdzās dibināšanas akmenim (2. att.) ir bijis aptuveni divus metrus augsts zarota ozolkoka krusts, kuram 1939. gadā šķērskoka vairs neesot bijis [-s 1939a; -s 1939b]. Nurmuižas Dzedru kapsētā līdzās kapsētas iesvētīšanas akmenim ir liels krusts. Par Tukuma kapsētas iesvētīšanas piemiņas krustu un tā iznīcināšanas mēģinājumu ir savdabīga Otrā pasaules kara laika liecība:

> *Mārtiņš Mazjēcis, kas bija sasniedzis lielu kriminālu un arī partijas stāžu, Tukuma boļševiku acīs bija īsta autoritāte. Savu oriģinalitāti viņš izrādīja, nēsājot apģērbu, kurā tas stipri atgādināja drīzāk lielceļa laupītāju nekā Tukuma izpildu komitejas priekšsēdētāju. Viņš visai neieredzēja kapu krustus, tie esot fašistu izgudrojums un tādēļ strādniecībai kaitīgi. Sevišķi nikns Mazjēcis bija uz pilsētas komunālo kapu lielo krustu, kuru tur novietoja pēc kapu iesvētīšanas. Tā kā minētos kapus komunisti gribēja pārvērst par saviem, tad, protams, tanīs krusts neiederējās. Tā krusta novākšanu apņēmās izdarīt Mazjēcis pats. Kādu pievakari tas ieradies kapos un tūliņ ķēries pie darba. Neskatoties uz viņa lielām pūlēm, krustu izkustināt tam neizdevās. Tādēļ aizejot viņš vēl pāris reizes iespēris krustam ar kāju. Šo Mazjēča donkichotisko cīņu ar krustu bija redzējuši vairāki kapsētas apmeklētāji. Pēc šīs neveiksmes Mazjēcis deva rīkojumu strādniekiem krustu novākt, bet, paldies Dievam, šo neģēlīgo darbu neviens no strādniekiem neuzņēmās. Un tā krusts palika savā vietā.* [Mazjēcis 1941]

Kapsētas iesvētīšana apliecināta arī Liepājas Līvas kapsētā:

> *Šī notikuma liecinieku baltu krustu var redzēt, ieejot pa vārtiem. Uz tā ienācējam pretī padzisuši, bet vēl salasāmi vārdi latviešu un vācu valodā: "Šī ir tā apsolīšana, ko viņš mums ir apsolījis: to mūžīgu dzīvošanu." Uz jūras pusi krustam uzrakstīts iesvētīšanas gads 1889.* [Meistere 1989]

Neapšaubāmi, šādu kapsētu dibināšanas piemiņas zīmju ir bijis un droši vien arī joprojām ir daudz vairāk.

Kopumā patlaban autoram zināmi septiņu kapsētu iesvētīšanas vai dibināšanas akmeņi ar iekaltu tekstu latviešu valodā un/vai gadskaitli: divi kapsētu dibināšanas akmeņi, kas varētu būt savstarpēji saistīti un uzstādīti apmēram vienā laikā, un vēl trešais Kurzemē, viens Zemgalē, viens Vidzemē un divi Latgalē. Akmeņi nav ļoti lieli, tomēr arī ne tādi, ka tos varētu viegli izkustināt vai pārvietot. Pēc konfesionālās piederības divi akmeņi saistīti ar sākotnēji katoļu kapsētām, pieci – ar luterāņu kapsētām.

Mazzalves Kankāļu kapsētas akmens (1814)

Akmeni Kankāļu katoļu kapsētā, apsekojot citus jau tur zināmos krustakmeņus, 2008. gadā atklāja Andris Grīnbergs. Akmens bija dziļi ieaudzis zemē; to attīrot, atklājās akmens trīsstūrveida virsmā iekalts uzraksts:

\+
Jurris
Kankals
Tos Kappsis
Taisija tai 1814 [Grīnbergs 2009]

Par Kankāļiem ir nostāsts, ka tur pēc Franču–krievu 1812. gada kara ieprecējies franču karotājs Pantelons, kas pēc amata bijis akmeņkalis, kurš tad būtu šī un varbūt vēl vairāku citu Kankāļos zināmo akmeņu ar iekalumiem autors [Urtāns 2010]. Kapsētas dibināšanas akmens iekalumā parādās gan cits vārds.

1. attēls. Mazzalves Kankāļu kapsētas akmens. A. Grīnberga foto

Ungurmuižas (Variešu) Trākšu kapsētas akmens (1839)

Trākšu luterāņu kapsētas centrālajā, vecākajā daļā ir zemē iegrimis akmens (garums – 1,0 m, augstums virs zemes – 0,6 m), kura slīpajā virsmā (1,0 × 0,7 m) iekalts uzraksts:

1839
Ka schi weeta
eezelta Lutteru
draudsei par svehtu
kapsehtu

Zināms, ka šajā gadā kapsēta iesvētīta un tā paša gada augustā kapos veikts pirmais apbedījums. Blakus akmenim saistībā ar kapu iesvētīšanu bijis uzstādīts arī liels ozolkoka krusts [-s 1939a; -s 1939b].

2. attēls. Ungurmuižas Trākšu kapsētas akmens. J. Urtāna foto

Nurmuižas (Laucienas) Klopenes kapsētas akmens (1844)

Akmeni ieraudzīja novadpētnieks Aldis Denčiks Klopenes luterāņu kapu sakopšanas talkā 2006. gadā. Akmens (garums – ap metrs, augstums virs zemes – ap 0,6 m)

3. attēls. Nurmuižas Klopenes kapsētas akmens. A. Denčika foto

atrodas kapsētas centrālajā daļā uz neliela pauguriņa. Akmens pret dienvidiem vērstajā skaldnē (1,0 × 0,7 m) iekalts uzraksts:

Eeßwehtihts!
no H. Bürger
1844 [Denčiks 2007]

H. Bürger identificējams kā Nurmuižas mācītājs Kristiāns Heinrihs Birgers, kas draudzē kalpoja no 1837. līdz 1877. gadam.

Vandzenes Krauju (Tilgalu, Tilgaļu, Tiegala) kapsētas akmens (1846)

Akmeni 2017. gadā ieraudzīja J. Urtāns [Urtāns 2017b]. Akmens atrodas Krauju (Tilgaļu) luterāņu kapsētas centrālajā daļā, nokalnē, ir dziļi zemē iegrimis, sīkgraudains, mīksta sastāva granīts, no kura zemes virsmas līmenī ir redzama aptuveni 0,6 × 0,4 m liela daļa. Uz tās ir grūti salasāms uzraksts. 2018. gadā akmeni apsekoja A. Grīnbergs un atšifrēja iekaluma tekstu, pamatoti secinot, ka uzraksts ir līdzīgs iekalumam Klopenes kapsētas iesvētīšanas akmenī:

C Eeßwehtihts!
no H: Burger
1846 [Grīnbergs 2021]

4. attēls. Vandzenes Krauju kapsētas akmens. J. Urtāna foto

Kādā 1942. gada publikācijā teikts: *izdaiļos arī Tiegala* [..] *kapsētas ceļu* [..], *lai pēc četriem gadiem* [..] *senču atdusas vietā ar vajadzīgo cieņu varētu svinēt plašākus kapa svētkus – 100 gadu kapsētas iesvētīšanas piemiņai*. Tas atbilst iekaltā kapsētas iesvētīšanas uzraksta gadskaitlim un netieši apliecina akmeni kā kapu dibināšanas zīmi [Vandzene 1942]. Pēdējie divi minētie akmeņi ar iekalumiem ir viena akmeņkaļa veidoti, un tajos minēts viens un tas pats mācītājs; kapsētu iesvētīšanas gadi atšķiras.

Stopiņu Ulbrokas Meža kapu akmens (1847)

Akmeni 2015. gadā atrada A. Grīnbergs. Akmens, kas šķiet pārvietots, atrodas slīpi attiecībā pret vecās luterāņu Ulbrokas Meža kapu kapličas (celta 1849) stūri. Pelēcīgais gneiss (garums – 0,95 m, augstums virs zemes – 0,65 m, platums apakšdaļā – 0,60 m, biezums – 0,35 m, akmens augšdaļas platums – 0,50 m) ir garenvirzienā slāņains. Plakne, kurā iekalts teksts, ir nedaudz apskaldīta un pielīdzināta. Viens akmens sāns augšdaļā ir nokalts asā stūrī, nokalumā jaušamas kaluma rievas. Varētu būt, ka akmens apakšdaļa apzināti ir atstāta lielāka un raupjāka, lai akmens

apakšdaļu varētu ierakt zemē un tas stāvētu stabilāk. Iekaltais uzraksts ir grūti salasāms. A. Grīnbergs uzrakstu ir šifrējis šādi:

ANNO
ESSEI
IR 1847 G.
80.C.I[1] [Grīnbergs 2025]

5. attēls. Stopiņu Ulbrokas Meža kapu akmens. J. Urtāna foto

[1] Iekaluma abreviatūras pagaidām nav atšifrētas.

Andrupenes (Mākoņkalna) Vecstašuļu kapsētas akmens (1920)

Vecstašuļu kapsēta ierīkota kalna kauprē pašā Rāznas ezera krastā. Domājams, ka te iepriekš bijis pilskalns, jo kalnā konstatētas arheoloģiskā kultūrslāņa un pilskalnam raksturīgā mākslīgā pārveidojuma paliekas, atrastas bezripas keramikas lauskas [Ritums 2007]. Kapsētas centrālajā daļā 2017. gadā ievērots akmens ar iekaltu tekstu un zīmēm, kas iekrāsotas ar baltu krāsu. Labi salasāmais teksts vēsta:

\+
VEC-STAŠUĻU
KOPSĀtA
Dib. 1920 g. 1 V
PCKS.d./ piRMO
APbEdEtA
LEONORA SAMUSS
M 17 g. v.[2] [Urtāns 2017c]

6. attēls. Andrupenes Vecstašuļu kapsētas akmens. J. Urtāna foto

[2] Akmens kreisajā pusē ir neatšifrēts saīsinājums; kartušā ietverts K burts.

7. attēls. Skats uz Andrupenes Vecstašuļu kapsētas kalnu
1925. gadā. Glabājas NKMP KMIC

Nurmuižas (Ķūļciema) Dzedru kapsētas akmens (1933)

Akmeni 2014. gada 31. augustā apzināja A. Grīnbergs. Plakaniskais akmens (1,50 × 0,83 m, augstums virs zemes – 0,05 m) atrodas Dzedru luterāņu kapsētas vidusdaļā. Tā virsmā iekalts skaitlis *1933*. Ciparu augstums – 0,10 m. Pie akmens atrodas liels koka krusts. [Grīnbergs 2025] Nav drošu liecību, ka tas tiešām būtu kapsētas iesvētīšanas vai dibināšanas akmens, tomēr konteksts vedina tā domāt.

Kapsētu iesvētīšanas akmeņi novietoti kapsētas centrālajā, redzamākajā, parasti augstākajā vietā, ja tāda ir, līdzās kapu kancelei, soliem un citiem labiekārtojuma elementiem. Akmeņos ir iekalts uzraksts un gadskaitlis, kas nepārprotami apliecina akmens nozīmi saistībā ar kapsētas dibināšanu. Pagaidām zināmie kapsētu iesvētīšanas akmeņi datējami ar laiku no 19. gadsimta sākuma līdz 1933. gadam.

No septiņiem akmeņiem ar iekalumu trijos iekalums izveidots neprofesionāli, vairāk labas gribas nekā mākas vadīts. Liekas ticami, ka uzrakstus iekalis kāds vietējais dzirkalis vai akmeņkalis, kura latviešu valodas zināšanas atbilda 19. gadsimta sākuma un pirmās puses izpratnei par latviešu valodas pareizrakstību. Par Latgales akmeni (6. att.) varētu teikt to pašu, tikai attiecībā uz 100 gadus vēlāku laiku un latgaliešu valodu. Atšķirībā no iepriekš minētajiem abos Kurzemes akmeņos ieraksts iekalts profesionāli.

8. attēls. Pasienes Pampļevas kapsētas akmens ar iekaltām zīmēm. J. Urtāna foto

Šķiet, ka lauku kapsētu dibināšanas akmeņu tradīcija sakņojas jau viduslaikos, kad nereti lauku kapsētās, tās iezīmējot, tika novietoti atsevišķi lieli akmens krusti vai akmeņi ar iekaltiem krustiem un citām simboliskām zīmēm, bet nebija iekalta teksta vai gadskaitļa. Pieņemams, ka šajos akmeņos iekaltās zīmes varēja būt savā laikā saprotama, bet vēlāk aizmirsta simbolika. Iespējams, ka pie kapsētu dibināšanas akmeņiem pieskaitāmi arī citi kapsētu akmeņi – tādi, kuros iekalti krusti un zīmes, gadskaitļi, vai zīmīgs akmens bez iekalumiem, kas novietots kapsētas centrālajā daļā (piemēram, Līdumnieku Aizpūres kapsētas akmens) –, tomēr bez apliecinoša iekaluma vai dokumentārām liecībām tas nav pierādāms (piemēram, Pasienes Pampļevas kapsētas akmens ar iekaltām zīmēm (8. att.) [Urtāns 2019a], Demenes Rodnišķu kapsētas akmens ar krustu, Asūnes Dūķeļu kapsētas akmens ar iekaltu krustu (9. att.) [Graudonis 1972: 80] u. c.).

Kapsētu dibināšanas akmeņi arī mūsdienās parasti nav aizmirsti, tie tiek apkopti, pie tiem liek ziedus un sveces.

9. attēls. Asūnes Dūķeļu kapsētas akmens ar iekaltu krustu. J. Urtāna foto

Pagaidām nav plašāku liecību par vecticībnieku un pareizticīgo lauku kapsētās uzstādītajiem kapsētu dibināšanas akmeņiem, bet šķiet, ka arī šajās kapsētās tādi akmeņi ir atrodami un tad tiem būs bijusi tāda pati loma kā katoļu un luterāņu kapsētās. Ja šādi iespējamie kapsētu dibināšanas akmeņi arī ir bijuši, tad bez teksta, varbūt ar gadskaitli, kas ne vienmēr nozīmē, ka tas ir kapsētas dibināšanas akmens (piemēram, Pelēču Kalvānu vecticībnieku kapsētas akmens, Rundānu Bližņevas vecticībnieku kapsētas akmens ar iekaltu krustu u. c.). Kā vecticībnieku un pareizticīgo kapsētas iezīmējošs simbols, šķiet, vairāk ir lietots lielāks koka krusts (piemēram, Vecsalienas Geitvinišķu kādreizējā vecticībnieku kapsētā).

Ja kapsētā ir vairāki akmens krusti vai akmeņi ar iekaltiem krustiem, tie nevarētu būt kapsētas dibināšanas akmeņi, bet saistās, šķiet, ar citām tradīcijām. Nereti šķiet,

ka tie ir daudz senāki par tagadējām, arī jau maz izmantotajām lauku kapsētām, piemēram, Piedrujas Tolojevcu kapsētas [Urtāns 2012] un Kaunatas Mozgu kapsētas krustakmeņi [Urtāns 2019b].

Vēlme uzstādīt šādu akmeni varēja sakņoties tautas kristietības uzskatos un pirmā apbedījuma simbolikā. Nereti īpaši uzsvērts, kas arī palicis atmiņā un folklorizējies, ka pirmais apbedītais jaunajā kapsētā bija jaunava. Ticējums saturiski ir vēl plašāks – pirmajai apbedītajai vajadzēja būt sievietei vai zīdainim. Piemēram, Vietalvā, pēc vietējo ļaužu uzskata, pirmajam apbedītajam jaunajā kapsētā vajadzēja būt jaunavai, katrā ziņā vārdā Ieva.

> *Diemžēl šo godu neviena Ieva negribējusi baudīt. Visas bijušas it kā sazvērējušās, neviena nemirusi. Vecie kapi bijuši pilni, vairs nekur nav bijis vietas miroņiem, un tāpēc nolemts izrakt vecajos Odzes ezera kapos apglabāto pēdējo Ievu un to kā pirmo apglabāt jaunajos kapos, kas arī izdarīts.* [Avens 1937: 519]

Mākoņkalna Vecstašuļu kapsētas dibināšanas akmenī, uzsverot mirušās vecumu, iekalts teksts *pirmo apbedeta Leonora Samuss M*[irusi]. *17 g. v.*, Ungurmuižas Trākšu kapsētā pēc nostāstiem pirmā apbedīta kāda jaunava, Rēzeknes vecticībnieku kapos pirmais apbedīts kāds zīdainis.

Kapsētu dibināšanas akmeņi daļēji sasaucas ar akmeņiem vai kapu zīmēm, kas izveidotas, lai nepieļautu mirušā spokošanos, piemēram, Zlēku Abavmuižas akmens ar iekaltiem krustiem [Kupše 1927], Lubānas kapsētas *saskrūvētais akmens* [Kunce 2018], Ļūļāka akmens pie Krustpils Kapeļes kapsētas [Urtāns 2013] u. c.

Lielākā daļa no kapsētu dibināšanas akmeņos iekaltajiem tekstiem no valodas viedokļa ir neviendabīgi, ar grumbuļainu latviešu valodu, bet ar vēlmi šādu tekstu veidot un kapsētas dibināšanas piemiņu saglabāt.

Dibināšanas akmeni nez vai uzstādīja kapsētas iesvētīšanas brīdī, ticamāk, kaut kad vēlāk, jo bija jānolemj, kas akmenī tiks iekalts, jāatrod pats akmens, jāsalīgst akmeņkalis, jāiekaļ uzraksts, jāizvēlas un jāsagatavo uzstādīšanas vieta, akmens jāatved un jāuzstāda izvēlētajā vietā.

Nākotnē Latvijā noteikti tiks apzināti vēl citi kapsētu dibināšanas akmeņi. Tie iezīmē kādu pagaidām maz izzinātu šķautni Latvijas kultūras vēsturē.

Izmantotie avoti un literatūra

Andersone, I., Kraukle, I., Lorencs, J., Strautiņš, V., Zembergs, I. (red.) (2018). *Simts stāstu par Lubānu*. [Rīga]: Jumava.

Avens, N. (1937). Vietalviešos. *Aizsargs,* 7–8, 517.–519. lpp.

Denčiks, A. (2007) 23. aprīļa vēstule J. Urtānam. Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Kultūras mantojuma informācijas centrs (turpmāk NKMP KMIC).

Graudonis, J. (1972). Dienvidlatgales arheoloģisko pieminekļu apzināšana 1971. gadā. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1971. gada pētījumu rezultātiem*. Rīga: Zinātne, 76.–81. lpp.

Grīnbergs, A. (2009). Apzināts unikāls kapsētas dibināšanas akmens. Pieejams: http://www.petroglifi.lv (skatīts 03.05.2010.)

Grīnbergs, A. (2021). 21. janvāra elektroniskā vēstule J. Urtānam. J. Urtāna personiskais arhīvs.

Grīnbergs, A. (2025). 21. janvāra elektroniskā vēstule J. Urtānam. J. Urtāna personiskais arhīvs.

Kunce, I. (2018). Par Lubānu un lubāniešiem. No: A. Andersone, I. Kraukle, J. Lorencs, V. Strautiņš, I. Zembergs (red.). *Simts stāstu par Lubānu*. Rīga: Jumava, 170.–174. lpp.

Kupše, Ž. (1927). Ventiņu zemē. *Latvijas Saule,* 53–54.

Kušķis, G., Korsaks, P. (2004). *Pieminekļi mīlestībai, uzvarām, zaudējumiem*. Rīga: Madris.

Köber, H. (1960). *Die alten Steinkreuze und Sühnesteine Thüringens*. Erfurt.

LELB (1928). *Latvijas Evaņģeliskās Luteriskās Baznīcas Satversme*. Rīga: [b. i.].

Mazjēcis (1941). Kā Mazjēcis cīnījās ar kapu krustiem jeb "boļševizēts Don-Kichots". *Tukuma Ziņas,* 2. septembris.

Meistere, D. (1989). Piemiņa, atmiņa. *Komunists* [Liepāja], 30. decembris.

Millers, J. (2023). Lielie kapi. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: https://enciklopedija.lv/skirklis/188180-Lielie-kapi (skatīts 23.01.2025.)

Müller, G., Quitzch, H. (1977). *Steinkreuze und Kreuzsteine in Sachsen*. Bd. 1. Inventar Bezirk Dresden. Berlin; VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften.

Quitzch, H. (1979). *Steinkreuze und Kreuzsteine in Sachsen*. Bd. 2. Inventar Bezirk Karl-Marx-Stadt. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften.

Quitzch, H. (1980). *Steinkreuze und Kreuzsteine in Sachsen*. Bd. 3. Inventar Bezirk Leipzig. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften.

Ritums, R. (2007). Arheoloģisko pieminekļu apsekošana Latgalē. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 173.–176. lpp.

-s (1939a). Trākšu kapiem simts gadi. *Daugavpils Vēstnesis,* 27. jūlijs.

-s (1939b). Trākšu kapi uzpošas jubilejai. *Daugavas Vēstnesis*, 10. augusts.

Saal, W. (1989). *Steinkreuze und Kreuzsteine im Bezirk Halle*. Halle (Saale).

Schwegler, U. (1992). *Schalen- und Zeichensteine der Schweiz – Basel*. Schweizerische Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte.

Urtāns, J. (1990). *Pēdakmeņi, robežakmeņi, muldakmeņi*. Rīga: Avots.

Urtāns, J. (2010). Mēris Kurmenes Kankāļos. *Labietis*, 119, 4614–4620.

Urtāns, J. (2012). Akmeniniai Piedrujos Tolojevcų kapinių kryžiai. *Sakralieji baltų kultūros aspektai*. Vilnius, p. 381–401.

Urtāns, J. (2013). Vagars Ļūļāks un viņa kapakmens. *Daba un vēsture 2014*. Rīga: Zinātne, 87.–91. lpp.

Urtāns, J. (2015). Liezēres rūnakmens. No: *Kultūras krustpunkti. Zinātnisko rakstu krājums, 7*. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 15.–24. lpp.

Urtāns, J. (2016). Personu akmeņi. *Krustpunkti: kultūras un mākslas pētījumi. Zinātnisko rakstu krājums 2016*. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 15.–26. lpp.

Urtāns, J. (2017a). 10. aprīļa ziņojums. Glabājas NKMP KMIC.

Urtāns, J. (2017b) 24. jūlija ziņojums. Glabājas NKMP KMIC.

Urtāns, J. (2017c). Par apakšējiem graudberžiem. *Krustpunkti: kultūras un mākslas pētījumi. Zinātnisko rakstu krājums 2017*. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 14.–28. lpp.

Urtāns, J. (2019a). Pamplevas kopsātas senī kopakmini. No: J. Eļksnis, V. Unda (red.). *Tāvu zemes kalendars. Kulturvēsturiska un literara godagrōmota 2020*, 30 (81). Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba, 51.–56. lpp.

Urtāns, J. (2019b). Kaunatas Mozgu kopsātas akmini. No: J. Eļksnis, V. Unda (red.). *Tāvu zemes kalendars. Kulturvēsturiska un literara godagrōmota 2020*, 30 (81). Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba, 56.–61. lpp.

Urtāns, J. (2022). Lielie akmeņi Latvijas muižu parkos. *Krustpunkti: kultūras un mākslas pētījumi. Zinātnisko rakstu krājums 2022*. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 135.–148. lpp.

Vandzene (1942). Vandzene. Pirmā meža diena. *Talsu Vārds,* 30. aprīlis.